ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ) УУНиТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Актуализировано:
на заседании кафедры
протокол №11 от «14» июня 2023 г.
Зав. кафедрой
/Х.Б. Нургалина

Согласовано:
Председатель УМК факультета
__________/ Л.Р. Сулейманова

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ (МОДУЛЯ)

дисциплина«ПРАКТИКУМ ПО ГРАММАТИКЕ»

Часть, формируемая участниками образовательных отношений
(обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений, факультатив)
Дисциплина по выбору 9 (ДВ.9)

программа бакалавриата

Направление подготовки
45.03.01 Филология

Направленность (профиль) программы
«Отечественная филология» (Башкирский язык и литература, русский язык и литература)

Квалификация
бакалавр

Разработчик (составитель)
доцент,
кандидат филологических наук /Сулейманова Л.Р.

Для приема: 2023

Сибай 2023 г.

Составитель: Сулейманова Л.Р.

Рабочая программа дисциплины утверждена на заседании кафедры ___________________
протокол № 11 от «__14__» июня 2023____ г.

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины, утверждены на заседании кафедры ____,
протокол № ____ от «____» ____________ 20 г.

Заведующий кафедрой ___________________/ ./

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины, утверждены на заседании кафедры ____,
протокол № ____ от «____» ____________ 20 _ г.

Заведующий кафедрой ___________________/ _____________Ф.И.О/

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины, утверждены на заседании кафедры ____,
протокол № ____ от «____» ____________ 20 _ г.

Заведующий кафедрой ___________________/ _____________Ф.И.О/

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины, утверждены на заседании кафедры ____,
протокол № ____ от «____» ____________ 20 _ г.

Заведующий кафедрой ___________________/

Списокдокументов и материалов

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения образовательной программы	
2. Место дисциплины в структуре образовательной программы	
3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)	
4. Фонд оценочных средств по дисциплине	
4.1. Перечень компетенций с указанием этапов их формирования в процессе освоения образовательной программы. Описание показателей и критериев оценивания компетенций на различных этапах их формирования, описание шкал оценивания	
4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценки знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций в процессе освоения образовательной программы. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций	
4.3. Рейтинг-пландисциплины	
5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины	
5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины	
5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины	
6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине	

1. **Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения образовательной программы**

По итогам освоения дисциплины обучающийся должен достичь следующих результатов обучения:

Категория (группа) компетенций	Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения По дисциплине
	ОПК 2. Способен использовать в профессиональной деятельности, в том числе педагогической, основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации;	ИОПК-2.1. Демонстрирует знание основных положений и концепций в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации.	*Знает* основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации.
		ИОПК-2.2. Владеет основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.	*Умеет* анализировать базовые предметные научно-теоретические представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.
		ИОПК-2.3. Использует в научно-исследовательской и / или прикладной деятельности, в том числе педагогической, знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации	*Владеет* основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.

	ПК - 7 Готовность к распространению и популяризации филологических знаний и воспитательной работе	ИПК 7.1 Знать методов распространения и популяризации филологических знаний среди обучающихся	*Знать* методов распространения и популяризации филологических знаний среди обучающихся
		ИПК 7.2 Уметь использовать фольклорный материал для	*Уметь* использовать фольклорный материал

	с обучающимися	популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися.	для популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися
		ИПК 7.3 Владеть навыками сбора фольклорного материала и использовать их для популяризации филологических знаний среди обучающихся.	*Владеть* навыками сбора фольклорного материала и использовать их для популяризации филологических знаний среди обучающихся.

2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы

Дисциплина «Практикум по грамматике» относится к *дисциплинам по выбору*.Дисциплина изучается на 5*курсе* в 9 семестре по заочной форме обучения.

Цели изучения дисциплины: ознакомление будущих лингвистов с развитием грамматики башкирского языка, с его изменениями в процессе становления.

Для освоения дисциплины необходимы компетенции, сформированные в рамках изучения следующих дисциплин: «История письменности», «История башкирского языка».

3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)

Содержание рабочей программы представлено в Приложении № 1.

4.Фонд оценочных средств по дисциплине

4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине

Код и формулировка компетенции

ОПК-2. Способен использовать в профессиональной деятельности, в том числе педагогической, основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации;

Этап (уровень) освоения компетенции	Планируемые результаты обучения (показатели достижения заданного уровня освоения компетенций)	Критерии оценивания результатов обучения	
		не зачтено	зачтено
Первый этап (уровень)	Знать: основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории	Не знает основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации.	В общих чертах, хорошо или отлично знает: основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков),

	коммуникации.		теории коммуникации.
Второй этап (уровень)	Уметь: - анализировать базовые предметные научно-теоретические представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.	Не умеет: - анализировать базовые предметные научно-теоретические представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.	В общих чертах, хорошо или отлично умеет: анализировать базовые предметные научно-теоретические представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.
Третий этап (уровень)	Владеть: - основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.	Не владеет - основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.	Владеет навыками основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.

ПК – 7: Готовностью к распространению и популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися;

Этап (уровень) освоения компетенции	Планируемые результаты обучения (показатели достижения заданного уровня освоения компетенций)	Критерии оценивания результатов обучения	
		Не зачтено	Зачтено
Первый этап (уровень)	Знать:наиболее важные исследования по башкирской ономастики; идеи российских и	Не знает или в общих чертах знает наиболее важные исследования по башкирской ономастики; идеи российских и башкирских ономатологов; приемы и способы	На хорошем или на высоком уровне знает наиболее важные исследования по башкирской ономастики; идеи российских и башкирских ономатологов; приемы и способы

	башкирских ономатологов; приемы и способы популяризации филологических знаний среди обучающихся;	популяризации филологических знаний среди обучающихся;	популяризации филологических знаний среди обучающихся.
Второй этап (уровень)	Уметь: выявлять ономасиологическую поэтику в произведениях художественной литературы и определять их роль в раскрытии авторской идеи текста; применять на практике приемы и способы популяризации филологического знания среди обучающихся посредством организации воспитательной работы.	Не умеет или в общих чертах умеет выявлять ономасиологическую поэтику в произведениях художественной литературы и определять их роль в раскрытии авторской идеи текста; применять на практике приемы и способы популяризации филологического знания среди обучающихся посредством организации воспитательной работы;	На хорошем или на высоком уровне умеет выявлять ономасиологическую поэтику в произведениях художественной литературы и определять их роль в раскрытии авторской идеи текста; применять на практике приемы и способы популяризации филологического знания среди обучающихся посредством организации воспитательной работы;
Третий этап (уровень)	Владеть: приемами актуализации ономасиологических знаний при организации праздников и мероприятий с учащимися различных возрастных групп.	Не владеет или общих чертах владеет приемами актуализации ономасиологических знаний при организации праздников и мероприятий с учащимися различных возрастных групп;	На хорошем или на высоком уровне владеет приемами актуализации ономасиологических знаний при организации праздников и мероприятий с учащимися различных возрастных групп;

4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценки знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций в процессе освоения образовательной программы. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Оценочные средства
ИОПК-2.1. Демонстрирует знание основных положений и концепций в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации. ИОПК-2.2. Уметь:	*Знает* основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации.	Тестовые задания, практические задания, ответы на вопросы на практических занятиях, доклад, экзамен
	Умеет анализировать базовые предметные научно-теоретические	Тестовые задания, практические задания, ответы на вопросы на

- анализировать базовые предметные научно-теоретические представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.	представления о комплексной коммуникативной компетенции в деловом языке, представляющей совокупность знаний, умений, способностей, инициатив личности, необходимых для установления межличностного контакта в профессиональной и других сферах и ситуациях человеческой деятельности.	практических занятиях, контрольная работа, экзамен
ИОПК-2.3. Использует в научно-исследовательской и / или прикладной деятельности, в том числе педагогической, знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации	*Владеть* - основной лингвистической терминологией и соотносит знания в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации с конкретными языковыми фактами.	Тестовые задания, практические задания, ответы на вопросы на практических занятиях, реферат, экзамен

ИПК 7.1 Знать методов распространения и популяризации филологических знаний среди обучающихся ИПК 7.2 Уметь использовать фольклорный материал для популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися. ИПК 7.3 Владеть навыками сбора фольклорного материала и использовать их для популяризации филологических знаний среди обучающихся.	*Знать* методов распространения и популяризации филологических знаний среди обучающихся	вопросы для аудиторной работы, тест, реферат, экзамен
	Уметь использовать фольклорный материал для популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися	вопросы для аудиторной работы, анализ художественных произведений, анализ литературно-критических статей, организация и проведение встреч с писателями, юбилейных и тематических вечеров, вечеров памяти, подготовка и публикация научных статей
	Владеть навыками сбора фольклорного материала и использовать их для популяризации филологических знаний среди обучающихся.	вопросы для аудиторной работы, тест, реферат, экзамен.

Показатели сформированности компетенции (для студентов заочной, очно-заочной формы обучения):

Критерии оценивания зачета

Индивидуальная оценка по результатам обучения студента определяется по шкале «зачтено - не зачтено».

Оценки «зачтено» заслуживает студент, обнаруживший знание учебного материала и посещавший аудиторные занятия, установленные учебной программой данной дисциплины. Необходимым условием выставления оценки «зачтено» является успешное выполнение заданий в рамках самостоятельной работы студентов. Дисциплина зачитывается студентам, выполнившим вышеуказанные условия и усвоившим

взаимосвязь основных понятий дисциплины.

Дисциплина считается не зачтенной тем студентам, которых недостаточные знания в знаниях основного учебного материала, не посещали аудиторные занятия или не выполнили задания в рамках СРС.

Вопросы на зачет по курсу «Практикум по грамматике»

1. Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары. Морфологик ысул.
2. Лексик-грамматик һүҙьяһалыш.
3. Лексик-семантик һүҙьяһалыш.
4. Фонетик һүҙьяһалыш.
5. Лексик-синтаксик һүҙьяһалыш.
6. Исем, уның морфологик үҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары.
7. Исемдәрҙең грамматик категориялары.
8. Сифат, уның мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары. Төпһәмшартлысифаттар. Сифатдәрәжәләрененеңяһалышы, синтаксикфункциялары.
9.Һан, уның семантик һәмморфологикүҙенсәлектәре, синтаксикфункциялары. Һандарҙыңдөрөҫяҙылышы. Һантөркөмсәләре, уларҙыңяһалышы, мәғәнәүҙенсәлектәре, үҙгәреше.
10.Алмаштөркөмсәләре, уларҙыңбашҡаһүҙтөркөмдәренәмөнәсәбәте, үҙгәреше, ҡулланылышы.
11. Ҡылым, уның семантик һәм морфологик үҙенсәлектәре, синтаксик функциялары. Ҡылымдың төп грамматик категориялары.
12. Ҡылымтөркөмсәләре, уларҙың ҡылым һөйкәлештәренән айырмаһы.
13. Исем ҡылым, уның мәғәнәһе һәм яһалышы. Исем ҡылымдың исемгә һәм ҡылымға хас үҙенсәлектәре.
14. Сифат ҡылым, уның мәғәнәһе, сифатҡа һәм ҡылымға хас грамматик билдәләре.
15. Хәлҡылым, уныңҡылымға һәм рәүешкә хас үҙенсәлектәре.
16. Уртаҡ ҡылым, уның яһалышы, мәғәнәһе. Юҡлыҡ формаһы. Синтаксик функциялары.
17. Төп синтаксик берәмектәр: һүҙбәйләнеш, ябай һөйләм, ҡушма һөйләм. Башҡорт телендә синтаксикберәмектәрҙетөҙөүсаралары: һүҙ формалары, ярҙамсы һүҙҙәр, интонация, һүҙҙәртәртибеһ.б.
18. Синтаксик бәйләнеш типтары: теҙмә бәйләнеш һәм эйәртеүле бәйләнеш.
19. Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнештең һүҙгәһәмһөйләмгәмөнәсәбәте. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи мөнәсәбәттәр.
20. Һүҙбәйләнештәрҙең эйәреүсе һәм эйәртеүсе киҫәктәре араһындағы грамматик бәйләнеш төрҙәре: ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү. Уларҙың бирелеше, үҙенсәлеге.
21.Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм һәм уның төп билдәләре: мәғәнәүи тамамланғанлыҡ, предикативлыҡ һәм модаллек, интонацион бөтөнлөк.
22. Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары. Ябай һәм ҡушма һөйләмдәр; функцияһы (һөйләү маҡсаты) буйынса уларҙың төрҙәре.
23.Һөйләмдең баш һәмэйәрсәнкиҫәктәре, уларҙыңһөйләмдәге роле.
24.Һөйләмдең баш киҫәктәре (предикатив үҙәге): эйә менән хәбәр, уларҙың һөйләмдәге роле, мәғәнәһе, бирелеү саралары.
25. Һөйләмдең эйәрсәнкиҫәктәре.
26. Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре. Айырымланыуҙың шарттары һәм функцияһы.
27. Берсоставлы һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.
28. Синтаксик берәмек булараҡ ҡушма һөйләм. Уның төҙөлөшө һәм грамматик бирелеше.
29. Ҡушма һөйләмдәрҙең предикатив өлөштәре араһында мәғәнәүи һәм синтаксик бәйләнеш төрҙәре.

30. Теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың төҙөлөшө. Теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүсе ябай һөйләмдәрҙең үҙ-ара мәғәнә мөнәсәбәте һәм бәйләнеү юлдары. Теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.
31. Эйәртеүле ҡушма һөйләм, уның төҙөлөшө. Баш һөйләм һәм эйәрсән һөйләм, улар араһында мәғәнә мөнәсәбәттәре. Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү юлдары.
32. Эйәрсән һөйләм төрҙәре, уларҙың мәғәнә үҙенсәлектәре һәм бирелеү юлдары.
33. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр. Тиң һәм тиң булмаған эйәрсән һөйләмдәр.
34. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.

Критерии оценки для студентов заочной формы обучения:

- ***зачтено*** *выставляется студенту, если студент в течение семестра выполнил все теоретические и практические задания, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении заданий. Студент не пропускал занятия и не имеет задолженностей;*
- ***не зачтено*** *выставляется студенту, если студент в течение семестра выполнил не все теоретические и практические задания, не смог продемонстрировать знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении заданий. Студент пропускал занятия и имеет задолженности;*

Вопросы для аудиторной работы

Занятие 1. Һүҙьяһалыш

1. Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары. Морфологик ысул.
2. Лексик-грамматик һүҙьяһалыш.
3. Лексик-семантик һүҙьяһалыш.
4. Фонетик һүҙьяһалыш.
5. Лексик-синтаксик һүҙьяһалыш.

Занятие 2. Һүҙ төркөмдәре. Исемдәш һүҙ төркөмдәре.

1. Исем, уның морфологик үҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары.
2. Исемдәрҙең грамматик категориялары.
3. Сифат, уның мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары. Төпһәмшартлысифаттар. Сифатдәрәжәләрененяһалышы, синтаксикфункциялары.
4. Һан, уның семантик һәмморфологикүҙенсәлектәре, синтаксикфункциялары. Һандарҙыңдөрөҫяҙылышы. Һантөркөмсәләре, уларҙыңяһалышы, мәғәнәүҙенсәлектәре, үҙгәреше.
5. Алмаштөркөмсәләре, уларҙыңбашҡаһүҙтөркөмдәренәмөнәсәбәте, үҙгәреше, ҡулланылышы.

Занятие 3. Ҡылым.

1. Ҡылым, уның семантик һәм морфологик үҙенсәлектәре, синтаксик функциялары. Ҡылымдың төп грамматик категориялары.
2. Ҡылымтөркөмсәләре, уларҙыңҡылымһөйкәлештәренәнайырмаһы.
3. Исемҡылым, уныңмәғәнәһеһәмяһалышы. Исемҡылымдыңисемгәһәмҡылымғахасүҙенсәлектәре.
4. Сифатҡылым, уныңмәғәнәһе, сифатҡаһәмҡылымғахас грамматик билдәләре.
5. Хәлҡылым, уныңҡылымғаһәмрәүешкәхасүҙенсәлектәре.
6. Уртаҡҡылым, уныңяһалышы, мәғәнәһе. Юҡлыҡформаһы. Синтаксикфункциялары.

Занятие 4.Һүҙбәйләнеш.

1. Төп синтаксик берәмектәр: һүҙбәйләнеш, ябай һөйләм, ҡушма һөйләм. Башҡорттелендәсинтаксикберәмектәрҙетөҙөүсаралары: һүҙформалары, ярҙамсыһүҙҙәр, интонация, һүҙҙәртәртибеһ.б.

2. Синтаксикбәйләнештиптары: теҙмәбәйләнешһәмэйәртеүлебәйләнеш.

3. Һүҙбәйләнеш, унынтөҙөлөшө. Һүҙбәйләнештең һүҙгәһәмһөйләмгәмөнәсәбәте. Һүҙбәйләнешкомпоненттарыараһындағымәғәнәүимөнәсәбәттәр.

4. Һүҙбәйләнештәрҙеңэйәреүсеһәмэйәртеүсекиҫәктәреараһындағы грамматик бәйләнештәрҙәре: ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү. Уларҙыңбирелеше, үҙенсәлеге.

Занятие 5. Ябай һөйләм

1. Төпсинтаксикберәмекбулараҡһөйләмһәмуныңтөпбилдәләре: мәғәнәүитамамланғанлыҡ, предикативлыҡһәммодаллек, интонационбөтөнлөк.

2.Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары. Ябайһәмҡушмаһөйләмдәр; функцияһы(һөйләүмаҡсаты) буйынсауларҙыңтөрҙәре.

3.Һөйләмдең баш һәмэйәрсәнкиҫәктәре, уларҙыңһөйләмдәге роле.

4.Һөйләмдең баш киҫәктәре(предикативүҙәге): эйәменәнхәбәр, уларҙыңһөйләмдәге роле, мәғәнәһе, бирелеүсаралары.

5. Һөйләмдеңэйәрсәнкиҫәктәре.

6. Һөйләмдең айырымланғанкиҫәктәре. Айырымланыуҙыңшарттарыһәмфункцияһы.

7. Берсоставлыһөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.

Занятие 5. Ҡушма һөйләм

1. Синтаксикберәмекбулараҡҡушмаһөйләм. Уныңтөҙөлөшөһәм грамматик бирелеше. Ҡушмаһөйләмдәрҙеңпредикативөлөштәреараһындамәғәнәүиһәмсинтаксикбәйләнештөрҙәре.

2. Теҙмәҡушмаһөйләмдәр, уларҙыңтөҙөлөшө. Теҙмәҡушмаһөйләмдәрҙетөҙөүсе ябай һөйләмдәрҙеңүҙ-ара мәғәнәмөнәсәбәтеһәмбәйләнеүюлдары. Теҙмәҡушмаһөйләмдәрҙәтынышбилдәләре.

3. Эйәртеүлеҡушмаһөйләм, уныңтөҙөлөшө. Баш һөйләмһәмэйәрсәнһөйләм, улар араһындамәғәнәмөнәсәбәттәре. Эйәрсәнһөйләмдең баш һөйләмгәбәйләнеүюлдары.

4. Эйәрсәнһөйләмтөрҙәре, уларҙыңмәғәнәүҙенсәлектәреһәмбирелеүюлдары.

5. Күпэйәрсәнлеҡушмаһөйләмдәр. Тиңһәмтиңбулмағанэйәрсәнһөйләмдәр.

6. Ҡатнашҡушмаһөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.

Критерии оценки ответов на вопросы для студентов заочной формы обучения:

- *5 «отлично»* выставляется студенту, если дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы с использованием рекомендованной и дополнительной литературы, без затруднений ответил на все дополнительные вопросы.
- *4 «хорошо»*выставляется студенту, если раскрыл в основном теоретические вопросы, с использованием основной рекомендованной и дополнительной литературы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности;
- *3 «удовлетворительно»*выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала, с использованием основной литературы;

- *2 «неудовлетворительно»*выставляется студенту, если ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов, не знает основную литературу, не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

Тесты по дисциплине
Һүҙьяһалыш

1. Артыҡ һүҙҙе тап.
1) һөйөнөс;2) дәртлән;3) ҡунаҡсыл;4) биҙән;5) айлап.
2. *Һөйләүселәргә* һүҙенең тамыры ҡайһы?
1) һөй;2) һөйлә;3) һөйләү;4) һөйләүсе;5) һөйләүселәр.
3. *Эшсе, ташсы*һүҙҙәре нисек яһалған?
1) ялғау ярҙамында;;
2) һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу юлы менән;
3) һүҙҙәрҙе ҡушыу юлы менән;
4) һүҙҙәрҙе парлау юлы менән;
5) һүҙҙәрҙе ҡабатлау юлы менән.
4. *Студентмын* һүҙендә ниндәй ялғау бар?
1) күплек ялғауы;3) килеш ялғауы;5) бер ялғау ҙа юҡ.
2) эйәлек ялғауы;4) хәбәрлек ялғауы;
5. *Һүҙьяһалыш* тел фәненең ниндәй бүлегенән айырылып сыҡҡан?
1) фонетика;3) лексикология;5) фразеология.
2) грамматика;4) орфография;
6. Тамырҙаш булмаған һүҙҙе билдәлә:
1)аҙай;2) аҙсылыҡ; 3) аҙғын; 4) аҙһын; 5) аҙлыҡ.
7. Ҡушма һүҙҙәргә инмәгән осраҡты билдәләгеҙ.
1) ижад ит;3) үҙәк өҙгөс;5) матур ҡыҙ
2) һирәк-һаяҡ;4) бишбармаҡ;
8. *Унлыҡ* һүҙе ниндәй юл менән яһалған?
1) лексик-семантик һүҙьяһалыш;
2) фонетик һүҙьяһалыш;
3) морфологик һүҙьяһалыш;
4) лексик-морфологик һүҙьяһалыш;
5) лексик-синтаксик һүҙьяһалыш.
9. Исем яһаусы ялғауҙарҙы билдәләгеҙ.
1)-ла/-лә, -лан/-лән, -ыр/-ер;
2) -лай/-ләй, -лаш/-ләш, -са/-сә;
3) -лы/-ле, -һыҙ/-һеҙ, -сан/-сән;
4)-сы/-се,-ма/-мә,-ғыс/-гес;
5) -ҡай/-кәй, -сыҡ/-сек, -соҡ/-сөк
10. Һүҙҙең артабан бүленә алмай торған иң бәләкәй мәғәнәүи өлөшө нимә тип атала?
1) тамыр;2) морфема;3) аффикс;4) өн;5) нигеҙ.

Исем

1. Бирелгән әйтемдәрҙә урын-ваҡыт килештәге исем ҡайһы рәттә?
1) Иленә таянған - биленә таяныр.
2) Мәҡәлдә хикмәт булыр.
3) Ғәҙел кеше ҡәҙергә лайыҡ.
2. ***Кешемен*** һүҙендә ниндәй ялғау бар?
1) күплек ялғауы;3) килеш ялғауы;
2) хәбәрлек ялғауы; 4) эйәлек заты ялғауы.
3. *Емеш хатта әлеге урын-ер йыйылған* ***һандыҡтың*** *артына ук инеп тын да алмай шымып торҙо* (З. Биишева). Билдәләнгән һүҙҙең килешен билдәләгеҙ.
1) эйәлек килеш;3) төшөм килеш;

2) төбәү килеш;4) сығанаҡ килеш.
4. Исемгә хас булған грамматик категорияны билдәләгеҙ.
1) дәрәжә; 3) һөйкәлеш;
2) килеш; 4) заман.
5. *Әсәйемде* һүҙендә ниндәй ялғауҙар бар?
1) эйәлек һәм хәбәрлек заты ялғауы;
2) күплек һәм килеш ялғауы;
3) килеш һәм эйәлек заты ялғауы;
4) эйәлек заты ялғауы һәм килеш ялғауы.
6. *Ҡәрҙәшлек, матурлыҡ, кешелек* һүҙҙәре ниндәй үҙенсәлеккә эйә?
1) тик күплектә ҡулланыла
2) эйәлек заты ялғауҙарын ҡабул итмәйҙәр
3) күплек ялғауы йәбешмәй
4) килеш ялғауҙарын ҡушып булмай
7. *Барлыҡ, теге, нисектер* һүҙҙәре ниндәй һүҙ төркөмөнә ҡарай?
1) сифат; 3) алмаш;
2) исем; 4) рәүеш.
8. Бирелгән һөйләмдә алмашты табып, уның төркөмсәһен билдәләгеҙ:
Әйтерһең, кемдер балсыҡты аҙлап ҡына матурлап өйөп ҡуйған. (А. Карнай)
1) юҡлыҡ алмашы;3) билдәләү алмашы;
2) күрһәтеү алмашы;4) билдәһеҙлек алмашы.
9. *Ҡайһығыҙға ҡушырҙар иңде ул яуаплы эште?* Һорауалмашын табып, уның аффикстарын билдәләгеҙ.
1) хәбәрлек заты ялғауы һәм төшөм килеш ялғауы;
2) эйәлек заты ялғауы һәм төбәү килеш ялғауы;
3) эйәлек килеш ялғауы һәм күплек ялғауы;
4) күплек ялғауы һәм урын-ваҡыт килеш ялғауы.
10. Юҡлыҡ алмаштарын күрһәтегеҙ.
1) һис ниндәй, нимәлер, уның;
2) әллә кем, ҡайһы бер, бер ни;
3) бер кем, һис бер, бер ҙә;
4) ни ҡәҙәр, һис ҡайҙа, һәр бер.
Д. Килеш ялғауы

Синтаксис

1. Өндәш һүҙ эргәһендә тыныш билдәләре дөрөҫ ҡуйылған һөйләмде табығыҙ:
А. Ҡайҙа юл тоттоң әле Әхмәт?
Б. Һау бул йәндәй күргән өләсәйем.
В. Ә һин Хәмит атыңды мен дә хәҙер үк Ташбатҡанға кит.
Г. Йә, Әхмәҙи ағай, иҙәнеңде тигеҙләп алайыҡ.
Д. Егеттәр әйҙәгеҙ булмаһа һыу инеп алайыҡ.
2. *Өлкән сержант, йәғни беҙҙең командир, миңә күҙ төшөрөп алды.* (Ғ. Аллаяров) Был һөйләмдә өтөрҙәрҙең ни өсөн ҡуйылғанын аңлатығыҙ:
А. Өҫтәлмәлекте айырыу өсөн
Б. Өндәш һүҙ эргәһендә
В. Тиң эйәләр эргәһендә
Г. Өтөрҙәр урынында һыҙыҡтар ҡуйылырға тейеш
Д. Инеш һүҙбәйләнеш эргәһендә ҡуйылған
3. *Ҡарағат, бөрлөгән, муйыл, балан – бөтәһе лә бар.* Был һөйләмдә һыҙыҡтың ни өсөн ҡуйылғанын аңлатығыҙ:
А. Дөйөмләштереүсе һүҙ алдында ҡуйылған
Б. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм араһында ҡуйылған
В. Инеш һүҙҙе айырыу өсөн ҡуйылған

Г. Бер үк һүҙ төркөмөнән килгән эйә менән хәбәр араһында ҡуйылған
Д. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр араһында ҡуйылған
4. *Ямғыр төндә туктаған.* Был һөйләмдә ямғыр һүҙе ниндәй һөйләм киҫәге булып килгән?
А. ЭйәБ. Хәбәр В. Тултырыусы Г. Аныҡлаусы Д. Хәл
1. Хәбәр һөйләмде күрһәтегеҙ:
а. Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ.
Б. Ҡайҙа юл тоттоң?
В. Ҡыш көндәре үтеп, яҙ етте.
Г. Тау-таш ярыр ир-азаматтары һыната буламы?
Д. Дан һиңә, дан, Башҡортостаным!
6. *Ул <u>дыуамал</u> һөргөн китә инде.* Аҫтына һыҙылған һүҙ эргәһендә ниндәй тыныш билдәләре ҡуйылырға тейеш?
А. Ике яғынан да һыҙыҡ ҡуйыла
Б. Бер яғынан һыҙыҡ, икенсе яғынан өтөр ҡуйыла
В. Бер ниндәй ҙә тыныш билдәһе ҡуйылмай
Г. Ике яғынан да өтөр ҡуйыла
Д. Башҡа бер тыныш билдәһе ҡуйыла
7. *Бөгөн бик һуңлап торолдо.* Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ
А. Билдәле эйәле һөйләм Б. Билдәһеҙ эйәле һөйләм
В. Дөйөм эйәле һөйләм Г. Эйәһеҙ һөйләм
Д. Атама һөйләм
8. *Кинйәғолдар барғанда, өсөнсө смена эштән туктамағайны әле.* Был ниндәй һөйләм?
А. Ябай һөйләм Б. Эйәртеүле ҡушма һөйләм
В. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм Г. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм
Д. Бер составлы һөйләм
9. Түбәндәге һөйләмдә ниндәй тыныш билдәһе ҡуйырға кәрәк: *Ер йөҙөндә яңынан һуғыш дауылы ҡупмаһын (?) бөтә әсәләрҙең теләге шул.*
А. Өтөр Б. Һыҙыҡ В. Ике нөктә
Г. Нөктәле өтөр Д. Тыныш билдәһе кәрәкмәй
10. Эйәрсән һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ: *Томан таралғас, көн асылды.*
А. Урын һөйләм Б. Ваҡыт һөйләм В. Рәүеш һөйләм
Г. Күләм-дәрәжә һөйләм Д. Сәбәп һөйләм

Критерии оценки для студентов заочной формы обучения:

- 2 «неудовлетворительно» выставляется студенту, если студент правильно решил от 15 до 40 % заданий;
- 3 «удовлетворительно» выставляется студенту, если студент правильно решил от 41до 60 % заданий;
- 4 «хорошо» выставляется студенту, если студент правильно решил от 61 до 90 % заданий;
- 5 «отлично» выставляется студенту, если студент правильно решил от 91 до 100 % заданий.

Задания для контрольной работы

«Морфология» бүлегебуйынса контроль эштәр

I вариант

1. Күрһәтелгән исемдәргә морфологик анализ яһарға, һүҙ составын билдәләргә.

Мин әле <u>өйҙәмен,</u> ә ул һеҙҙең <u>янығыҙға</u> киткәйне. <u>Яҙмаларыңдың</u> барыһы ла теүәлме? Полк <u>штабында</u> дошмандың <u>һөжүмен</u> көтәләр.

2.«Еңеү» һүҙен эйәлек категорияһының I зат күплек формаһында килеш менән үҙгәртергә.

3.«Хат» исемен күплектә алып, бер юлы эйәлек категорияһының II зат берлек формаһы һәм төбәү килеш ялғауҙары ҡушып, һөйләм яҙығыҙ.

4.«Баҫыу» исеме менән ике һүҙбәйләнеш яҙырға: береһендә ул – <u>эйәлек килештә,</u> ә икенсеһендә <u>эйәлек категорияһының III заты</u> формаһында булһын.

5. Түбәндәге һүҙҙәрҙе яһаусы нигеҙ итеп, исемдәр яһағыҙ. Исем яһаусы аффикстарҙы күрһәтегеҙ.

Бел, тот, матур, яр (ярыу), йыш, сер, ағас, төйөн.

II вариант

1. Күрһәтелгән һүҙҙәргә морфологик анализ яһарға, һүҙ составын билдәләргә.

Күп <u>тә</u> үтмәне, <u>ҡайҙандыр</u> ҡалҡып сығып өлгөргән <u>ваҡ</u> болоттар, бергә ҡушылып, ер тетрәтергә, <u>уттарын</u> сәсергә тотондолар. (И. Насыри).

2. Бер ҡушма һан алып, унан мөмкин тиклем төрлө юл менән яһалған сама һандары яҙығыҙ.

3. Ике төп (хәл) һәм ике ваҡыт рәүеше алып, уларҙың дәрәжә формаларын яҙығыҙ, бер-икеһе менән һүҙбәйләнеш төҙөгөҙ.

4. «Туғандар» һүҙен эйәлек категорияһының берлек һәм күплек формаларында үҙгәртергә.

5. Сифат урынында ҡулланылыусы күрһәтеү алмаштары менән ике һөйләм яҙығыҙ.

«Синтаксис» буйынса контроль эштәр

I вариант

1. Һөйләмдәгеһүҙбәйләнештәрҙеайырыпалып, эйәртеүсеһүҙенбилдәләгеҙ, һораућуйығыҙ, уларҙыңкомпоненттарыараһындағымәғәнәүиһәм грамматик бәйләнештәрҙәренкүрһәтегеҙ.

НыяҙғолТимерғәленең был һүҙҙәренәнтәрәнуйғатөштө. (Ж.Кейекбаев).

2. Һөйкәлеүһәмбашҡарылыуһүҙбәйләнештәренкүсерепалып, эйәртеүсеһүҙенбилдәләгеҙ, мәғәнәүитөрөнәйтегеҙ.

Әгәрҙәлистовкаларҙыкемдәналыуығыҙҙыәйтһәгеҙ, суд үлемяҙаһынанкотҡарыр.

3. Бирелгәнһүҙҙәрҙеиндереп, йәнәшәлекһүҙбәйләнештәре төҙөгөҙ,эйәртеүсеһүҙенкүрһәтегеҙ, мәғәнәүитөрөнәйтегеҙ.

Ҡыуаныу, ваҡиға, оҙаҡ, күрмәгән, ҡапыл, таныш.

4. Түбәндәгеһүҙҙәрҙеэйәртеүсеһүҙҙәритеп, башҡарылыуһүҙбәйләнештәреяһағыҙ,һүҙбәйләнештәрҙеңмәғәнәүитөрөнәйтегеҙ.

Рәхмәт, яҡын, китте, осрашманыҡ, ҙурыраҡ.

II вариант

1. Бирелгәнһөйләмдәрҙеңнисәсоставлыһәмниндәйһөйләмикәнлегенәйтегеҙ, баш киҫәктәренкүрһәтегеҙ:

1. Декабрҙеңберенсешәпбурандары.

2. Бөтәдонъяишелепкилгәнкартулкынынаәйләнде. *3. Исмаһам, юлғамаяҡ та ҡаҙапөлгөрмәгәндәр.*(Д.Юлтый). *4. Әллә, улым, был эшеңдеташлап, эргәбеҙгәкайтаһыңмы?* (Н.Мусин).

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, уларҙы аңлатығыҙ, һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ: *1. Шәриф һаҡлыҡ менән генә килеп ҡаҙан өҫтөндә ултырған шәмде алды ла тирә-яҡты диҡҡәт менән тыңлай-тыңлай ишеккә йүнәлде.* (З.Биишева). *2. Бөтә тирә-яҡ тауҙар ағастар ҡош-ҡорттар бөтәһе лә ҡояш сығасағын һиҙенгән һымаҡ иркен тын алып ебәрҙеләр.* (З.Биишева).

3. Һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Ул ҡустыһының яурынынан ҡакты ла көр тауыш менән ҡысҡырып көлөп ебәрҙе.

4. Кәм һөйләмдәр бер составлы һөйләмдәрҙән нимәһе менән айырыла?

5. Тарҡау өндәш һүҙ индереп, бер һөйләм яҙығыҙ.

Критерии оценки для студентов заочной формы обучения:

5 «отлично» -работа выполнена правильно (80% и более) в соответствии с предъявляемымитребованиями, ответ отражает знание теоретического материала, умение студента работать с древнетюркскими письменными источниками, анализировать и выделять особенностиисторического развития звуков и аффиксов башкирского языка.

4 «хорошо» -работа выполнена правильно (60% и более) в соответствии с предъявляемымитребованиями, ответ отражает знание теоретического материала, умение студента работать с древнетюркскими письменными источниками, анализировать и выделять особенностиисторического развития звуков и аффиксов башкирского языка.

3 «удовлетворительно» -40-59% от объема задания выполнено неправильно, ответ не отражает достаточного знания теоретического материала, умения студента работать с древнетюркскими письменными источниками, анализировать и выделять особенностиисторического развития звуков и аффиксов башкирского языка.

2 «неудовлетворительно» -39% и менее от объема задания выполнено неправильно, ответ не отражает знания теоретического материала, умения студента работать с древнетюркскими письменными источниками, анализировать и выделять особенностиисторического развития звуков и аффиксов башкирского языка.

Темы докладов

1. Килеш формаларының семантикаһы һәм синтаксик функциялары.
2. Һан төркөмсәләренең үҙгәреше һәм синтаксик функцияһы.
3. Сифаттарҙың лексик-семантик төркөмдәре һәм уларҙың бирелеше.
4. Башҡорт телендә төҫтө белдереүсе сифаттар.
5. Башҡорт телендә шартлы сифаттар (семантик һәм морфологик үҙенсәлектәре).
6. Башҡорт телендә сифат функцияһында ла, рәүеш функцияһында ла йөрөүсе һүҙҙәр.
7. Рәт һандарының исемләшеүе.
8. Башҡорт телендә сифаттарҙың исемләшеүе.
9. Һандарҙың семантик төркөмсәләре һәм ҡулланылышы.
10. Алмаш төркөмсәләренең башҡа һүҙ төркөмдәре урынында ҡулланылышы.
11. Башҡорт телендә аныҡлаусы һүҙ төркөмдәренең исемләшеүе.
12. Сифат ҡылымдарҙың исемләшеүе.
13. Сифат ҡылымдарҙың синтаксик функциялары.
14. Башҡорт мәҡәлдәренең синтаксик үҙенсәлектәре.
15. Башҡорт телендә билдәне көсәйтеүсе һүҙҙәр.
16. Сифаттарҙың синтаксик функциялары.
17. Рәүештәрҙең синтаксик функциялары.
18. Башҡорт телендә ҡылымдарҙың аналитик формалары.
19. Башҡорт телендә һүҙ яһаусы нигеҙ булараҡ исемдәр.
20. Башҡорт телендә һүҙьяһалыш юлдары.
21. Сифат менән рәүештең оҡшаш һәм айырмалы яҡтары.

Критерии оценки докладов для студентов заочной формы обучения:

5 «отлично», если выполнены все требования к написанию и защите доклада: обозначена проблема и обоснована ее актуальность, сделан краткий анализ различных точек зрения на рассматриваемую проблему и логично изложена собственная позиция,

сформулированы выводы, тема раскрыта полностью, выдержан объем, соблюдены требования к внешнему оформлению, даны правильные ответы на дополнительные вопросы.

4 «хорошо»– основные требования к докладу и его защите выполнены, но при этом допущены недочеты. В частности, имеются неточности в изложении материала; отсутствует логическая последовательность в суждениях; не выдержан объем реферата; имеются упущения в оформлении; на дополнительные вопросы при защите даны неполные ответы.

3 «удовлетворительно»– имеются существенные отступления от требований к докладу. В частности: тема освещена лишь частично; допущены фактические ошибки в содержании доклада или при ответе на дополнительные вопросы; во время защиты отсутствует вывод.

2 «неудовлетворительно»– тема доклада не раскрыта, обнаруживается существенное непонимание проблемы, либо доклад студентом не представлен.

Деловая (ролевая) игра

Тема (проблема):Төрки телдәрҙә (башҡорт телендә) грамматик категорияларҙың аффикстары ниндәй юл менәнбарлыҡҡа килгән.

Концепция игры: Совместная деятельность группы обучающихся и преподавателя под управлением преподавателя с целью решения учебных и профессионально-ориентированных задач путем игрового моделирования реальной проблемной ситуации.

Роли:

- Защита точки зрения: Төрки телдәрҙәге ҡатмарлы аффикстар үҙ аллы һүҙҙәрҙән барлыҡҡа килгән;

- Защита точки зрения: Төрки телдәрҙәге ҡатмарлы аффикстар боронғо ябай аффикстарҙың ҡушылып үҫеүенән барлыҡҡа килгән;

Ожидаемый (е) результат (ы): Позволяет оценивать умение анализировать и решать типичные профессиональные задачи.

Критерии оценки для студентов заочной формы обучения:

- *5 «отлично»* выставляется студенту, если логически правильно доказывает свою точку зрения, подтверждая примерами и фактами с использованием рекомендованной и дополнительной литературы, без затруднений отвечает на все дополнительные вопросы.
- *4 «хорошо»*выставляется студенту, если, в основном,логически правильно доказывает свою точку зрения, но не всегда подтверждает примерами и фактами с использованием рекомендованной и дополнительной литературы. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности;
- *3 «удовлетворительно»*выставляется студенту, если при отстаивании своей точки зрения допущены несколько существенных ошибок. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала, с использованием основной литературы;
- *2 «неудовлетворительно»*выставляется студенту, если логика рассуждения свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании проблемы, не знает основную литературу, не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

Практические задания

Морфология

1. *Морфематик (аффикслашыу, нигеҙҙәр ишләшеү), лексик, синтаксик юлдар менән белдерелгән күплек һанына нәфис әҙәбиәттән өсәр миҫал яҙығыҙ.*

Өлгө: Морфематик юл, аффикслашыу: **Ҡуяндар** өсөн барлыҡ **йәнлектәр** ҙә тик **йырткыстар** ғына булып күренәләр бит (Б.Бикбай).

Морфематик юл, нигеҙҙәр ишләшеү: Хәҙер ошо турала **ир-ат** йыйылышҡан ерҙә, **ҡатын-ҡыҙ** түңәрәкләшеп ултырған өйҙә төрлө хәбәрҙәр һөйләнә (Һ.Дәүләтшина).

Лексик юл: Магазиндың келәте насар булғанлыҡтан, йүнлерәк **тауарҙы** үҙенең олатаһынан ҡалған таш келәткә тултырып йоҙаҡлай торғайны (Г.Ғиззәтуллина).

Синтаксик юл: Ауылдан бер юлы **ун алты кеше** үҙе теләп отрядҡа инде (Һ.Дәүләтшина).

2. ***Халыҡ, ирек, милек** *һүҙҙәренә эйәлек категорияһы ялғауҙары ҡушығыҙ, ялғау ҡушҡандағы үҙгәрештәрҙе аңлатығыҙ. Улар менән һөйләмдәр төҙөгөҙ.*

3. *Аҫтына һыҙылған исемдәргә морфологик анализ эшләгеҙ.*

<u>Дәрестәремде</u> башҡорт <u>йырҙарын</u>, ҡурай моңон тыңлатып башлап ебәрәм. Был төрөк <u>студенттарына</u> башҡорт <u>мәҙәниәтенә</u> ылығырға, <u>дәрескә</u> иғтибар, ҡыҙыҡһыныу уятырға булышлыҡ итә. Ә үҙем башҡорт йырҙарын тыңлаһам, ҡурай моңон ишетһәм, <u>Башҡортостанды</u> уйлап, унда үткәргән йылдарымды хәтергә төшөрөп, тулҡынланып китәм.

<u>Истанбул университетының</u> филология факультетында егерменән ашыу бүлек бар. Һәр бүлек бындағы факультет ҡәҙәре, тиһәм, хата булмаҫ. Мин төрки телдәре бүлегендә “Современные тюркские языки” тигән дисциплинаны алып барам. Шулай уҡ Евразия бүлегенә лә башҡорт һәм урыҫ телдәрен индерҙек. Унда башҡорт теле дәрестәрен алып барам.(Исмәт Бинәр)

4. *Түбәндәге һөйләмдәрҙән сифаттарҙы табып, төрҙәрен билдәләгеҙ, аффикстарҙың ниндәй морфологик категорияларҙы белдереүен асыҡлағыҙ. Төп сифаттарҙың дәрәжәһен билдәләгеҙ.*

1. Сталинград ситендәге кирбес йорттоң ҡыҫынҡы кухняһы, унда имен ҡалған берҙән-бер бәләкәй өҫтәл һәм шул өҫтәл өҫтөндә өйөрсөкләнгән күкһел каска иҫенә төшкән, дуҫы Иван Прокофьевтың күҙҙәрен хәтерләгән һайын, ошо тойғо көсәйә генә бара. 2. Егет, зәп-зәңгәр күҙҙәрен сылт-сылт йомғолап, Ҡарағуровҡа төбәлгән килеш, тын да алмай туҡтап ҡалды. 3. Түҙеп торғоһоҙ эске бер тойғо Йәмлегөлгә бүләк һайларға ҡоторта ине. 4. Иң затлыһын, иң ҡиммәтлеһен... 5. Моғайын, ошо мәлдә ҙур ҡалала унан да бәхетлерәк кеше табылмаҫ ине.6. Ләкин ишек яңағындағы аҡ кнопкаға баҫып өлгөрмәнеләр, ишек үҙе асылып китте. 7. Өҫтөнә зәңгәргә аҡ борсаҡ һибелгән бик ҡупшы халат кейгәйне. 8. Сынтимер, һин ғүмер буйы бәхетлеһең. 9. Бына бит ҡатындың да сибәрен эләктергәнһең. 10. Сибәрҙәргә шулай эләккеләй инде ул. (Д.Бүләков)

5. *Һандарға ҡушылған ялғауҙарҙың ниндәй морфологик категорияларҙы белдереүен асыҡлағыҙ, аҫтына һыҙылған һүҙҙәргә морфологик анализ эшләгеҙ.*

Ереӊ, күгеӊ – <u>икеӊ</u> бар,
Утың, <u>һыуың</u> – дүртеӊ бар.
Шул <u>дүртәүҙән</u> башҡа заттан
Кешегә һуң ни кәрәк?
Шул дүртәүҙең <u>дүртеһендә</u>
Ул таянған дүрт терәк:
Дүрт күҙ менән бағып торған
Байлығы ла дүртәүҙә;
Дүрт яғын да ҡибла иткән
Барлығы ла дүртәүҙә;
Дүрт теләктең дүртеһен дә
Тыуып-үҫкән ил бәйләй;
Ил <u>яҙмышын</u> ир муйынына
Ҡылды ярыр тел бәйләй,
<u>Ҡырҡҡа</u> ярыр тел бәйләй!..

(Р.Ғарипов)

6. *Үҙе, һәр береһе, бөтәһе, кемдер алмаштарын килеш менән үҙгәртегеҙ. Шул алмаштарҙы төрлө килештә ҡуйып, бер нисә һөйләм уйлап яҙығыҙ.*

7. *Тексты күсереп яҙығыҙ, үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдарҙың аҫтына һыҙығыҙ. Ярҙамсы ҡылымдарҙың ниндәй функция башҡарыуын билдәләгеҙ, уларҙың һөйләмгә ниндәй мәғәнә үҙенсәлектәре биреүен әйтегеҙ. Аҫтына һыҙылған һүҙҙәргә морфологик анализ эшләгеҙ.*

Тышта ямғыр һибәләп тора ине. Ғилман ҡала урамынан кәйефләнеп атлап килә. Ямғыр һибәләүгә лә артыҡ иғтибар итмәй. Ригала алып кейгән сөмөрт ҡара костюмын күрһәтергә теләгәндәй, плащының төймәләрен ысҡындырып ебәргән, эшләпәһен маңлайына төшөрә биреп кейгән. Аяғындағы туфлийы ялт итеп тора. Бығаса гел урмансылар фуражкаһы кейеп йөрөгәнгә инде әллә, яңы кейемдәр унын төҫөн-башын үҙгәртеп, олпатландырып ебәргән. (Н.Мусин)

8. *Тексты уҡығыҙ, ярҙамсы һүҙҙәрҙе табып, уларҙың төрөн, мәғәнәүи төркөмсәләрен билдәләгеҙ.*

Аҡҡош кеүек ғорур күкрәген киреп, аҡ елкәнле диңгеҙ карабы, һалмаҡ ҡына сайҡалып, ярға яҡынлашты. Тып-тымыҡ, зәңгәр ҡултыҡҡа инеп, Зөлхизә ултырған ҡырсын тәңгәленә килеп туҡтаны. Күбәләк кеүек осоп-һикереп торҙо Зөлхизә. Йәш бала шикелле, ҡулдарын сәпәкәйләп, түҙемһеҙләнеп, яр буйлап йүгереп йөрөнө. Бына һыуға кәмә төшөрҙөләр. Үҙе кеүек үк мыҡты кәүҙәле, ҡояш аҫтында янып, баҡыр төҫөнә ингән бер-ике егет менән Аҙнағол кәмәгә төшөп баҫты. Бына кәмә айҡалып-сайҡалып ярға яҡынлашты. Тотош аҡтан кейенеп, билен көмөшлө ҡәмәр менән быуып ебәргән Аҙнағол, ҡоласын киң йәйеп, кәмәлә аяғүрә баҫып килә. Ә Зөлхизә, йүгереп йөрөй торғас, ҡалҡыу бер ташҡа барып менгән. Шунан, бейектән, йән атып ҡарап тора. Эйе, ҡанат ҡына етешмәй уға. Әгәр ҡанаты ла булһа, ул хәҙер осоп барып Аҙнағолоноң яурынына ҡуныр, улай ғына ла түгел, Аҙнағоло артынан ер сигенә лә осоп китер ине. Һай, мөхәббәт, мөхәббәт... Юламандың йөрәге ташмы ни? Аңламаймы ни ул ейәнсәренең хәлен... Нисек итеп ҡаршы тора алһын ул Зөлхизәнең был шашҡын мөхәббәтенә?!

Юламан ҡарттың был уйын һиҙгән кеүек, бына Аҙнағол улар тупрағына тағы аяҡ баҫты. Һай, ҡандай оло бәхеткә тарыны бөгөн Зөлхизә. Быны күрмәҫкә, аңламаҫҡа ташмы ни Юламандың йөрәге... Белмәйме ни ул мөхәббәтте еңер көстөң юҡлығын... Эйе, мөхәббәткә нимә ҡаршы тора ала?! Бына бит, ҡарттаһын да онотто... Ә бит ул, Зөлхизә, ифрат һиҙгер йөрәкле, иғтибарлы бала... Һөйгәнен күреү ҡыуанысынан бына онотто ла ҡуйҙы. Хатта ул көтмәй ҙә, буғай, ҡарттаһын... Эйе, Юламан ҡарт, ахыр килеп, берҙән-бер хазинаһынан да ҡолаҡ ҡаҡты, күрәһең... Һай, яҙмыш, һай, тормош!...

(З. Биишева)

Синтаксис

9. *Һөйләмдәрҙәге һүҙбәйләнештәрҙе түбәндәге схема буйынса анализлағыҙ.*

1) эйәртеүсе киҫәге ниндәй һүҙ төркөмөнән килгән;
2) эйәреүсе киҫәге ниндәй һүҙ төркөмөнән килгән;
3) эйәреүсе һүҙ эйәртеүсеһенә ниндәй юл менән бәйләнгән;
4) эйәреүсе һүҙ эйәртеүсеһенә ниндәй грамматик сара ярҙамында бәйләнгән;
5) эйәртеүсе һүҙ менән эйәреүсе һүҙ араһындағы мәғәнә мөнәсәбәте;
6) составы буйынса һүҙбәйләнештең төрө;
7) эйәртеүсе киҫәгенең ҡайһы һүҙ төркөмөнән булыуына ҡарап, һүҙбәйләнештең тибы.

Өлгө. Ҡаланан ҡайтыу – эйәртеүсеһе – ҡылым, эйәреүсеһе сығанаҡ килештәге исем булған, эйәртеүсе һүҙгә башҡарылыу юлы һәм сығанаҡ килеш ялғауы – нан ярҙамында бәйләнгән, урын хәле мөнәсәбәтен белдереүсе ябай ҡылым һүҙбәйләнеш.

Ҡояш нурҙарына ҡойонған шаулы урамдарҙың береһенә сыҡҡас, үҙемде иректә һиҙеп, былай ҙа яҡшы кәйефем тағы ла нығыраҡ күтәрелеп китте. Һәр ерҙә бик күп тәҙрәле, күп

ҡатлы йорттар... Уларҙа кемдәр тора икән? Был йорттарҙа тороусылар һуғыштың ни тиклем ҡот осҡос нәмә икәнен беләләрме икән? Миллиондарҙың йәшәү менән үлем сигендә ниндәй яфалар күргәндәрен беләләрме икән? Миңә ҡалһа, был ғәләмәт ҙур өйҙәрҙең ҡалын стеналары аша һуғыш шаңдауы, миллиондарҙың аһ-зар ауаздары үтеп инә алмайҙар шикелле. Унда, моғайын, тыныс ҡына, ғәмһеҙ генә тормош ағалыр.

Ҡышҡы ҡояштың һалҡын нурҙарына ҡойоноп ултырған Мәскәү миңә әкиәттәге ҡала һымаҡ булып күренә. Бындағы урамдар, урам буйлап өҙлөкһөҙ ағылған кешеләр, өйҙәр, хатта айырым кирбесенә тиклем – һәммәһе лә миңә ят бауыр булып күренә. Бына һирәкләп осраштырған һалдаттар ғына нисектер туғандарым кеүек яҡын тойолалар. Улар ҙа Мәскәү хаҡында, тап мин уйлағанса уйланып, үҙҙәрен был ҡалала ситһенеп киләләрҙер, моғайын. (Д. Юлтый)

10. *Һөйләмдәрҙең эйәһен һәм хәбәрен табығыҙ, уларҙың ниндәй һүҙ төркөмдәренән килеүен һәм ябаймы, ҡушмамы әллә таркаумы икәнлеген аңлатығыҙ.*

1. Ни бары Ҡаратау лестничествоһының леснигы, беҙҙең һымаҡ уҡ, өлөшөнә төшкән көмөштө үҙ ғүмер юлы буйынса йөкмәп үтәсәк ябай эш кешеһе (Н. Мусин). 2. Ул халыҡтың күбеһе Ҡазан, Самар яҡтарынан килгән сауҙагәрҙәр, тоҡсолар (А. Таһиров). 3. Бөгөндән, бына хәҙер үк, берәй сараһын күрергә кәрәк (Н. Мусин). 4. Управляющий Семен Тимофеевич Ивановтың ғаиләһе Кәжән заводынан күсеп китергә уйлай (Я. Хамматов). 5. Иршат менән Әлфиә бергә тыуып-үҫкән кешеләр ҙә түгел, бергә эшләгән хеҙмәткәрҙәр ҙә йәки йәшлек дуҫтары ла түгел инеләр (И. Абдуллин). 6. Һине берәү ҙә ҡурҡытырға теләмәй. Һәр кем үҙ фекерен әйтергә хаҡлы (Я. Хамматов). 7. Һөнәрле үлмәҫ, һөнәрһеҙ көн күрмәҫ (Мәҡәл). 8. Тырышҡан – ташҡа ҡаҙаҡ ҡаҡҡан (Мәҡәл). 9. Ир-егеттең оялыуы – имән ағасының бөгөлөүе (Мәҡәл). 10. Ҡапыл халыҡ араһында ниндәйҙер шомло быш-быш китте (М. Кәрим). 11. Башҡортостан ерендә бары беҙҙең хөкөм генә – хөкөм (Ф. Иҫәнғолов). 12. Был бит класс етәксеһенең исеменә лә тап төшөрә (Я. Вәлиев).

11. *Өҙөктәрҙән бер составлы һөйләмдәрҙе күсереп алығыҙ, уларҙың төрөн билдәләгеҙ һәм грамматик тәбиғәтен аңлатығыҙ.*

Өлгө: – Әллә, улым, был эшеңде ташлап, эргәбеҙгә ҡайтаһыңмы? – Бер составлы билдәле эйәле һөйләм, сөнки хәбәре 2 зат хәбәр һөйкәлешенең берлектәге формаһынан килгән, телмәр ағышында эйә билдәле, шунлыҡтан ул бирелмәгән.

Мөхәмәтулла бабай менән ныҡлап танышыуым да һуғыш ваҡытында ошо ерән аттарҙың береһе арҡаһында булды. Мин һәр ваҡыт Мөхәмәтулла бабай янында була торғайным. Уға ярҙам итергә тырыштым. Шуға ла мин уның нимә уйлағанын, нимә әйтерен, ниңә ҡайғырыуын да белеп бөткәйнем. Йәшем саҡ унға ғына сыҡһа ла, мин баратора ысын ат ҡараусыға әйләнеп киттем. Мәктәптән сығам да йүгерәм. Ә бер йылы күрше ауылға йөрөп уҡырға булғас, мәктәпте бөтөнләй ташланым. Мөхәмәтулла бабайҙың уйыиҫәбе менән генә янып йәшәнем. Уның ҡанаты йылы ине минең кеүеккә, теле йомшаҡ ине...

Эйе, телгә бик оҫта ине ул. Беҙҙең яҡта телдәр кешеләрҙе бик һөйһөнөп етмәйҙәр. Әммә һүҙ ҡәҙерен беләләр. Шуға ла икегә бүлеп йөрөтә халыҡ телдәрҙәрҙе. Берәүҙәре – шепшә, ти. Шепшә – иҫәр, бәйләнсек һүҙле, тел ҡәҙерен белмәй, тел осона ни килһә, шуны һөйләп, юҡты бушҡа ауҙарып йөрөй. Улар һөйләгән һүҙҙең бото һуҡыр тин, тиҙәр. Ә бына шырмыйҙарҙың һүҙе – һүҙ генә! Шепшә – кешенең йәнен көйҙөрә, шырмый – күңелде күтәрә. Улар тел төбө менән, бер хикмәт сығарып һөйләйҙәр. Мөхәмәтулла бабайҙы, һүҙҙе еткереп һөйләгәне, һамаҡлап та ебәргәне өсөн шырмый тиҙәр ине. (Ә. Вәхитов)

12. *Өҙөктәрҙәге ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөлөшө һәм мәғәнә мөнәсәбәттәре яғынан тикшерегеҙ.*

1. Яңы йыл алдынан яуа башлаған ҡар ғинуар аҙаҡтарына тиклем һуҙылды ла һуҙылды. Хәҙер бөтә донъя аҡ юрған аҫтында ята. Кешеләр өсөн һис көтөлмәгән мәшәҡәт тыуҙырҙы был: ҡапҡа алдын, тротуарҙарҙы иртән көрәп өлгөрмәйһең, кис булыуға, тағы ҡаплана. Ҡала ситендәге урамдарҙы көрт шул тиклем күмде, хатта төндәрен урамдан

барған саҡта ҡайҙа өй түбәһе, ҡайҙа ҡар тауы икәнлеген дә айыра алмайһың. Халыҡ ҡарҙан йөҙәп бөттө, ә Фатима Мырҙабаева шатлана ғына, һәм беҙҙең яҡтарҙа ла ҡар ошолай ҡалын яттымы икән, тип уйлай (Б. Бикбай).

2. Ҡояштың тәүге нурҙары офоҡ ситен тишеп сыҡҡанда, ҡулдарына төйөнсөктәр тотҡан өс малай юлда ине инде. Башта улар бик йылдам атланылар, тау түбәне тура килгәндә, йүгергеләп тә алдылар. Ҡояш күтәрелгән һайын, юлсыларҙың аҙымы Һүлпәнләнә барҙы (М. Кәрим).

3. Тал да ел-дауыл ваҡытында башын ергә бәреп эйелә-һығыла. Уҫал ташҡындар, нескә талды йығыу, тапау, бөтөрөү ҡыуанысынан шатланып, көлә-көлә, тәгәрәп аға. Ләкин дәһшәтле дауыл үтә, ташҡын ҡайта, тал, һығылма бил һары тал, тағы ҙурайып, һылыуланып тороп ултыра. Дөрөҫ, ел-дауыл йолҡҡолағанда, ташҡын тулҡындар ергә, мәтегә хәтле эйелдергән саҡта, уның ҡайһы бер ботаҡтары һынғылай (3. Биишева).

4. Фатима йүгерергә талпынып-талпынып ҡуйҙы, ләкин улар алыҫ киткәйне инде. Яландан ҡар өбөрсәләрен һыпыртып иҫкән ел уның итәктәрен әле бер яҡҡа, әле икенсе яҡҡа елберҙәтә ине... Ул Сөнәғәттәр киткән яҡтан күҙен алмай оҙаҡ ҡарап торҙо... (М. Кейекбаев).

5. Беҙҙең яҡтағы тауҙар араһында ысыҡ иртә төшә: ҡояш байығас, сиҙәмдән үттеңме – аяҡ баштары һыулана (Н. Мусин).

6. Күк йөҙө болотло, төн ҡараңғы, әлдә ҡар яҡтыһы бар әле. Беҙ, тиреҫтән иҫкән үҙәккә үткес һалҡын елгә йөҙөбөҙҙө бирмәҫкә тырышып, һыртҡа күтәреләбеҙ...

Тирә-яҡта әүәлгесә тып-тын, уттар ҙа күренмәй. Яуҙан ҡайтып килгән кешегә был күренеш, бер уйлағанда, бик сәйер, ә икенсе яҡтан ҡарағанда, ул үҙенә күрә бер йәннәт тә ине (Ш. Бикҡол).

7. Тағы ла матур яҙ яҡынлашты. Балтик диңгеҙе буйында был миҙгел айырыуса йәмле. Битте йылы елдәр иркәләй, ҡар һыуҙары сылтырай, яралы ерҙән йәшел үләндәр морон төртә. Ҡоштар ҡыуанышып һайрай. Әйтерһең, һуғыш бөтөргә күп ҡалмағанлығын улар ҙа һиҙә. Ошо көндәрҙе күреү бәхетенә ирешкән кешеләргә тормош бигерәк тә ҡәҙерле, ә йәшәү әйтеп бөткөһөҙ рәхәт (Ә. Гәрәев).

8. Ә ялан уртаһы ысын алыш майҙанын хәтерләтә ине. Өйөр туҙышҡан, бер урында бүре ҡолон баҫтыра, уның артынан бейә саба, барып етеп, бүрегә тибергә самалай, ләкин йыртҡыс сос – ҡапыл ситкә ялтана һәм яңынан ҡорбанына ташлана (Н. Мусин).

13. Мәҡәлдәрҙән теҙмә ҡушма һөйләмдәр яҙып алып, уларға тулы анализ бирегеҙ.

14. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе табып, түбәндәге схема буйынса тикшерегеҙ: а) эйәрсән һөйләм менән баш һөйләмдең баш киҫәктәре; б) эйәрсән һөйләмдәрҙең бәйләнеү саралары (интонация, теркәүес, бәйләүес, килеш аффиксы, килеш аффиксы менән бәйләүес); в) эйәрсән һөйләм баш һөйләмдең ниндәй киҫәгенә бәйләнеүе; г) эйәрсән һөйләмдең урынлашыуы; ғ) эйәрсән һөйләмдең мәғәнәһе.

1. Өр-яңынан ҡупшы итеп эшләнгән таҡта ҡыйыҡлы урыҫ ҡапҡаһы аралаш асылып китә лә Иҙел үренән һаллап килтерелгән һөйәк кеүек ҡаҡ ҡарағай бүрәнәләр тейәлгән оҙонбил арбаларҙы ихата эсенә йотоп ала һәм тауышһыҙ ғына ҡабат ябыла (Ф. Иҫәнғолов).

2. Ҡышҡы ҡаты һыуыҡ көндәр башланғас та, аҡ юрғанға төрөнгән Юрғашты буйындағы әрәмәлектәр һәм вағыраҡ шахта тирәләре тып-тын булып ҡалды. Ҡырсындан һайлап алған йоҡа таштарҙы шаршынан түбәнерәк тоноҡ һыу өҫтөнән кәйелтте. Йәйелгән түңәрәктәр ни тиклем һыуҙа күберәк күренһә, Ғәйзулла нығыраҡ ҡыуанды (Я. Хамматов).

3. Майҙанды яңғыратып, Мендельсон маршы уйнап ебәргәйне, шуны ғына көткән ҡунаҡтар ҡырғараҡ тартылды (Х. Тапаҡов).

Критерии оценки для студентов заочной формы обучения:

5 «*отлично*» выставляется студенту, еслипрактическое задание выполнено правильно (80 % и более) в соответствии с предъявляемымитребованиями, ответ отражает

знание теоретического материала, умение студента работать с различными источниками, словарями, анализировать и обобщать языковые явления и практику их применения.

4 *«хорошо»* выставляется студенту, еслипрактическое задание выполнено правильно (60 % и более) в соответствии с предъявляемымитребованиями, ответ отражает знание теоретического материала, умение студента работать с различными источниками, словарями, анализировать и обобщать языковые явления и практику их применения.

3 *«удовлетворительно»* выставляется студенту, если40-59% от объема задания выполнено неправильно, ответ не отражает достаточного знания теоретического материала, умения студента работать с различными источниками, словарями, анализировать и обобщать языковые явления и практику их применения.

2 *«неудовлетворительно»* выставляется студенту, если39% и менее от объема задания выполнено неправильно, ответ не отражает знания теоретического материала, умения студента работать с различными источниками, словарями, анализировать и обобщать языковые явления и практику их применения.

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины

5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

1. Дмитриев Н.К. Грамматика башкирского языка. - М.: Наука, 2007. (50 экз.)

Дополнительная литература:

1. Башҡорт теле. Грамматика. Күнегеүҙәр: уҡыу-уҡытыу методик ҡулланмаһы /Төҙөүселәре: Ласынова Н.А., Сөләймәнова Л.Р., Латыпова Р.М. Өфө: БДУ, 2015. 68 б.
2. HTTPS://ELIB.BASHEDU.RU/DL/CORP/ISJANGULOVA_BASHKIRSKIJ JAZYK_UP_2014.PDF/INFOИСЯНГУЛОВА, Г.А. БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ КУРС [ЭЛЕКТРОННЫЙ РЕСУРС]: УЧЕБ.ПОСОБИЕ / Г.А. ИСЯНГУЛОВА; БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ. — УФА: РИЦБАШГУ, 2014. — ЭЛЕКТРОН. ВЕРСИЯ ПЕЧ. ПУБЛИКАЦИИ. — ДОСТУП ВОЗМОЖЕН ЧЕРЕЗ ЭЛЕКТРОННУЮ БИБЛИОТЕКУ БАШГУ. — <URL:HTTPS://ELIB.BASHEDU.RU/DL/CORP/ISJANGULOVA_BASHKIRSKIJJAZYK_UP_2014.PDF>

6.Материально-техническое обеспечение дисциплины

Наименование специальных* помещений и помещений для самостоятельной работы	Оснащенность специальных помещений и помещений для самостоятельной работы	Перечень лицензионного программного обеспечения. Реквизиты подтверждающего документа
1. *Учебная аудитория для проведения занятий лекционного типа:* аудитория № 414 (главный корпус), № 417 (главный корпус), № 420 (главный корпус). **2. *Учебная аудитория для проведения занятий семинарского***	**Аудитория № 414** Учебная мебель, учебное оборудование, наборы демонстрационного оборудования, учебно-наглядные пособия с тематическими иллюстрациями, доска, стенд, трибуна, мультимедиа-проектор	1. Справочная Правовая Система Консультант Плюс дог. № 95435-С от 20.09.18; дог. № 9435-С от 16.01.19. 2. 1С бухгалтерия договор № 14 от 09.01.18; договор № 51 от 29.01.18; договор № 291 от 09.11.18 3. Антивирус Касперского 10 4. Операционная система

типа:аудитория № 414 (главный корпус), № 417 (главный корпус), № 420 (главный корпус). ***3. Учебная аудитория для проведения групповых и индивидуальных консультаций, учебная аудитория для текущего контроля и промежуточной аттестации:*** аудитория № 414 (главный корпус), № 417 (главный корпус), № 420 (главный корпус). ***4.Помещения для самостоятельной работы:***аудитория№ 313 (учебный корпус № 2),аудитория№ 325 (главный корпус), читальный зал (главный корпус), библиотека (главный корпус). ***5. Помещения для хранения и профилактического обслуживания учебного оборудования:***аудитория № 503 (главный корпус), аудитория № 507 (главный корпус).	BenQMX502, переносный напольный экран Appolo-tSTM-1103, ноутбук Toshiba **Аудитория № 417** Учебная мебель, учебное оборудование, наборы демонстрационного оборудования, учебно-наглядные пособия с тематическими иллюстрациями, доска, стенд, трибуна, мультимедиа-проектор BenQMX502, переносный напольный экран Appolo-tSTM-1103, ноутбук Toshiba **Аудитория № 420** Учебная мебель, учебное оборудование, наборы демонстрационного оборудования, учебно-наглядные пособия с тематическими иллюстрациями, доска, стенд, трибуна, мультимедиа-проектор BenQMX502, переносный напольный экран Appolo-tSTM-1103, ноутбук Toshiba **Аудитория № 313** Учебная мебель, компьютерная техника с возможностью подключения к сети «Интернет» и обеспечением доступа в электронную информационно-образовательную среду Сибайского института (филиала) УУНиТ, экран настенный **Аудитория № 325** Учебная мебель, компьютерная техника с возможностью подключения к сети	MicrosoftWindowsServer 2016 Standard 64-bit OEM (до 50 устройств) 5. ОперационнаясистемаLinuxMINT 6. STDUViewerver. 1.6.375 7. LibreOffice 6.2.0 8. Справочно-правовая система "Гарант"

	«Интернет» и обеспечением доступа в электронную информационно-образовательную среду Сибайского института (филиала) УУНиТ, экран настенный **Читальный зал** Учебная мебель, компьютерная техника с возможностью подключения к сети «Интернет» и обеспечением доступа в электронную информационно-образовательную среду Сибайского института (филиала) УУНиТ, экран настенный **Библиотека** Учебная мебель, стенд «Библиосфера», учебно-наглядные пособия. **Аудитория № 503** Столы – 2 ед. **Аудитория № 507** Столы, стеллажи.	

Приложение №1

ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ» »
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ)УУНиТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Практикум по грамматике
на 9 семестр
(наименование дисциплины)

заочная форма обучения
форма обучения

Видработы	**Объемдисциплины**

Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	14,2
лекций	4
практических/ семинарских	10
лабораторных	
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем) (ФКР)	0,2
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	89,8
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	4

Форма контроля:
зачет–9 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СР			
1	2 9 семестр	3	4	5	6	7	8	9
1.	**<u>Тема 1.</u>**Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары.	1	1		14	1; 1-2;	1. Тема буйынса һорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Ж.Ғ. Кейекбаевтың тарихи грамматика өлкәһендәге эшмәкәрлеге тураһында доклад әҙерләргә.	Устный опрос
2.	**<u>Тема 2.</u>** Һүҙ төркөмдәре. Исем. Сифат.	1	1		12	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомартҡылар телен хәҙерге башҡорт теле менән сағыштырып, һуҙынҡы өндәр күсешен күҙәтергә.	Устный опрос, практические задания
3.	**<u>Тема 3.</u>**Һан. Алмаш. Рәүеш.	1	1		14	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомартҡылар телен хәҙерге башҡорт теле менән сағыштырып, тартынҡы өндәр күсешен күҙәтергә. 3. Дмитриев Н.К. һәм Кейекбаев Ж.Ғ. буйынса башҡорт теленең специфик тартынҡылары килеп сығышы тураһында докладтар әҙерләргә.	Доклад, практические задания
4.	**<u>Тема 4.</u>** Ҡылым.	21	1		12	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2.Башҡорт телендә хәбәрлек категорияһы. Хәбәрлек аффикстарының килеп сығышына Н.К. Дмитриевтың ҡарашы. 3. Боронғо төрки ҡомартҡылар теленән күплек, эйәлек, хәбәрлек аффикстарының ҡулланылышына миҫалдар табырға.	Тесты
5.	**<u>Тема 5.</u>**<u>Һүҙбәйләнеш.</u>		2		12	1;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә;	Контрольная

						1-2;	2. С. Ғәлләмов гипотезаһы буйынса башҡорт, курд, санскрит телдәрендә алмаштарҙың һәм һандарҙың уртаҡлығы.	работа
6.	**<u>Тема 6.</u>**Ябай һөйләм.		2		13	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Ж.Ғ. Кейекбаев буйынса ҡайһы бер урал-алтай телдәрендә төп һандарҙың билдәле һәм билдәһеҙ формалары. (Доклад).	Доклад, Устный опрос
7.	**<u>Тема 7.</u>**Кушма һөйләм.		2		12,8	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомартҡыларҙа сифаттарҙың ҡулланылыуы. 3. Сифаттарҙың үҙенсәлектәре һәм килеп сығышы тураһында Н.К. Дмитриев.	Устный опрос,
	Всего часов:	4	10		89,8			

Приложение №1

МИНОБРНАУКИ РОССИИ
ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ» »
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ)УУНиТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Практикум по грамматике
на 10 семестр
(наименование дисциплины)

заочная форма обучения
форма обучения

Видработы	**Объемдисциплины**
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	3/108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	14,2
лекций	4
практических/ семинарских	10
лабораторных	
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем) (ФКР)	0,2
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	89,8
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	

Форма контроля:
зачет–10 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СР			
1	2 10 семестр	3	4	5	6	7	8	9
1.	**Тема 1.**Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары.		2		12,8	1; 1-2;	1. Тема буйынса һорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Ж.Ғ. Кейекбаевтың тарихи грамматика өлкәһендәге эшмәкәрлеге тураһында доклад әҙерләргә.	Устный опрос
2.	**Тема 2.** Һүҙ төркөмдәре. Исем. Сифат.	1	1		12	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомарҡтылар телен хәҙерге башҡорт теле менән сағыштырып, һуҙынҡы өндәр күсешен күҙәтергә.	Устный опрос, практические задания
3.	**Тема 3.**Һан. Алмаш. Рәүеш.		1		13	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомарҡтылар телен хәҙерге башҡорт теле менән сағыштырып, тартынҡы өндәр күсешен күҙәтергә. 3. Дмитриев Н.К. һәм Кейекбаев Ж.Ғ. буйынса башҡорт теленең специфик тартынҡылары килеп сығышы тураһында докладтар әҙерләргә.	Доклад, практические задания
4.	**Тема 4.** Ҡылым.	1	2		13	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2.Башҡорт телендә хәбәрлек категорияһы. Хәбәрлек аффикстарының килеп сығышына Н.К. Дмитриевтың ҡарашы. 3. Боронғо төрки ҡомарҡтылар теленән күплек, эйәлек, хәбәрлек аффикстарының ҡулланылышына миҫалдар табырға.	Тесты
5.	**Тема 5.**Һүҙбәйләнеш.	1	1		13	1;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә;	Контрольная

						1-2;	2. С. Ғәлләмов гипотезаһы буйынса башҡорт, курд, санскрит телдәрендә алмаштарҙың һәм һандарҙың уртаҡлығы.	работа
6.	**<u>Тема 6.</u>**Ябай һөйләм.	1	1		13	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Ж.Ғ. Кейекбаев буйынса ҡайһы бер урал-алтай телдәрендә төп һандарҙың билдәле һәм билдәһеҙ формалары. (Доклад).	Доклад, Устный опрос
7.	**<u>Тема 7.</u>**Кушма һөйләм.		2		13	1; 1-2;	1. Тема буйынсаһорауҙарға яуап әҙерләргә; 2. Боронғо төрки яҙма ҡомартҡыларҙа сифаттарҙың ҡулланылыуы. 3. Сифаттарҙың үҙенсәлектәре һәм килеп сығышы тураһында Н.К. Дмитриев.	Устный опрос,
	Всего часов:	4	10		89,8			